

Kalábková, Pavlína

Lengyelské osídlení střední Moravy : (příspěvek k vypovídacím možnostem dosavadních pramenů)

In: *Moravskoslezská škola doktorských studií. Seminář 1.* Měřínský, Zdeněk (editor); Klápště, Jan (editor); 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, pp. 28-35

ISBN 9788021047495

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127688>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LENGYELSKÉ OSÍDLENÍ STŘEDNÍ MORAVY (příspěvek k vypovídacím možnostem dosavadních pramenů)

Pavína Kalábková

Abstract:

Podklady ke zhodnocení dosavadního stavu poznání této kultury na střední Moravě; charakteristika osídlení; rozbor sídliště; doklady pohřebního ritu a sociokulturní architektury; datování; postavení regionu v rámci vývoje celé lengyelské kultury.

Klíčová slova:

střední Morava – lengyel – sídliště – pohřby – sociokulturní architektura – datování

Abstract:

Lengyel Settlement in Central Moravia (a contribution to the communicative potential of existing sources)

Groundwork for the assessment of the existing state of research into Lengyel culture in Central Moravia: settlement characteristics; analysis of individual settlements; evidence of burial rites and socio-cultural architecture; chronology and dating; position of the region within the Lengyel culture.

Key words:

Central Moravia – Lengyel – settlement – burials – socio-cultural architecture – chronology

ÚVOD

V rámci doktorské práce zpracovávám problematiku vývoje lengyelského osídlení na střední Moravě. Tuto práci podnítily výsledky z nových záchranných archeologických výzkumů z přelomu 20. a 21. století, kterými se rozrostla nejen pramenová báze, ale vznikla i řada nových otázek spojených s vývojem lengyelské kultury. Protože dosud však neexistuje žádná souborná studie věnující se dosavadnímu stavu poznání této problematiky v tomto regionu, rozhodla jsem se tedy následnou práci věnovat základnímu přehledu stávajících vědomostí a poukázat na možné výstupy z nového zpracování.

REKAPITULACE DOSAVADNÍ BADATELSKÉ ČINNOSTI

První publikace lengyelského materiálu ze střední Moravy nacházíme ve zprávách ČVSMO z let 1889–1901 (*Procházková* 2002, 16–17). Jsou zde prezentovány lokality Lešany, Mezice, Otaslavice a Náklo. Nejsou však identifikovány jako lokality lengyelské nebo jako lokality kultury moravské malované, ale jsou pouze obecně označeny jako lokality neolitické či prehistorické (do lengyelu je pak řadí samotný materiál – jeho popis nebo vyobrazení). Z těchto zpráv v ČVSMO vychází převážně i I. L. Červinka. Tento badatel nepoužíval označení lengyelská kultura či kultura lidu s moravskou malovanou keramikou (dále MMK),

tak jak ji už na konci 19. století nazýval *J. Palliardi* (1897), ale používal pro ni specifické označení „nádobí pomalované“ (*Červinka* 1902, 36). Ve své práci *Morava za pravěku* (*Červinka* 1902) však nepřihradil přímo této skupině na střední Moravě žádný materiál. Tehdy již nalezený středomoravský materiál zařadil do skupiny, kterou označoval jako „keramika rázu nejmladšího“ či obecně „rázu neolithického“. Mimo již zmiňovaných lokalit mu v jeho soupise přibyla pouze jedna nová lokalita, a to Zdětín na Prostějovsku (*Červinka* 1902, 38).

S prvním označením lengyelská kultura pro středomoravský materiál se pak setkáváme až u *A. Gottwalda*. I on sice zpočátku používal označení „keramika pomalovaná“, respektive „ráz kamienský“ (*Gottwald* 1913), který se používal pro nemalovanou keramiku v Polsku, ale ve svých již souborných pracích používal důsledně označení „kultura s keramikou rázu lengyelského“ (*Gottwald* 1924, 20; 1931, 20). K používání tohoto označení jej zřejmě přiměl *F. Vildomec*, se kterým si například vyměňoval srovnávací materiál z jihomoravských lokalit (např. ze *Ttidružic* a *Jaroměřic*; *Gottwald* 1931, 20 a 22) a kterému v tomto období vyšla klíčová studie k MMK (*Vildomec* 1928/1929). Snad nejvýznamnějším *Gottwaldovým* výzkumem byla lengyelská sídliště na katastru *Kostelce na Hané* – kde na několika polohách prozkoumal zřejmě desítky sídlištních objektů a získal velké množství archeologického materiálu (*Kalábková* 2007). *Antonín Gottwald* k roku 1924 znal cca 50 lokalit na Prostějovsku (46 lokalit), do roku 1933, kdy ukončil svoji archeologickou činnost, tento počet příliš nerozšířil.

V ostatních regionech střední Moravy je počet známých lengyelských lokalit v tomto počátečním období stěží identifikovatelný. Neexistují zde podobné souborné práce jako na Prostějovsku a lze vycházet pouze z jednotlivých, mnohdy útržkovitých zpráv (známe především desítky lokalit s nálezy kamenné industrie a o datující keramice je zpráv málo). Například *F. Kovář* v soupise archeologických předmětů sbírky *Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* (*Kovář* 1914) uvádí pouze dvě lokality, a to již zmiňované *Lešany* a *Lutotín*. Řadí je ke keramice přechodní, kterou má ve své chronologii mezi keramikou malovanou a šňurovou (*Kovář* 1914, 138). Počet známých středomoravských lokalit stoupá pak zásluhou výzkumů *uničovského městského muzea* pod vedením *V. Reimera* a *M. Maneth* (k tomu *Hlava* 2004, 373–377). *K. Schirmeisen*, který tyto výzkumy publikoval, materiál označuje po vzoru *Palliardiho* za moravskou malovanou keramiku (*Mährische bemalte Keramik*) a zařazuje získaný materiál k její nemalované fázi. Na základě dalších nálezů zde vyčleňuje i *Jordanovskou keramiku* (*Jordasmühler Keramik*). Na *Uničovsku* se tehdy podařilo identifikovat 18 nových lengyelských lokalit, z nichž nejvýznamnější jsou *bezespou Troubelice*, *Rybníček* a *Uničov* (naposled *Schirmeisen* 1943). Několik dalších lokalit bylo identifikováno zásluhou *A. Teličky* a *I. L. Červinky* i na *Kojetínsku* a *Přerovsku* – významné jsou

zejména jordanovské lokality v Němčicích nad Hanou (*Červinka* 1926) či v Pavlovicích u Přerova (*Böhm* 1941, 146, obr. 19). Z této oblasti má několik nálezů i *A. Gottwald* (1931, 24–26). Souborně je pak *I. L. Červinka* zpracovává v r. 1945 v rukopise Pokolení skrčků v mladší době kamenné (uloženo na ARÚ AV ČR, Brno, v.v.i., č. j. 53516).

Po druhé světové válce se počet známých lokalit na tomto území kupodivu moc nezvýšil – na Prostějovsku se potvrzovaly pouze Gottwaldovy výzkumy, na Přerovsku díky nepřítomnosti archeologa v muzeu se prakticky neprováděly výzkumy a na Olomoucku bylo provedeno pouze pár záchranných akcí (např. *Skutil* 1953). Nárůst je však zaznamenáván na severu – na Mohelnicku díky aktivní činnosti tamních amatérských archeologů a několika profesionálů byla identifikována povrchovými sběry i drobnými záchrannými či zjišťovacími výzkumy řada nových lengyelských lokalit (*Nekvasil* 1963, příloha 2, tabulka 2). K nejvýznamnějším však bezesporu patří výzkum R. Tichého polykulturní lokality Mohelnice – štěrkovna (např. *Tichý* 1956; naposled *Stuchlík a kol.*, v tisku).

Od druhé poloviny 60. let vznikají první studie s komplexním hodnocením lengyelské kultury na Moravě, v nichž se objevuje i středomoravský materiál. K důležitým pracím vztahujícím se k této problematice patří článek M. Zápotocké z r. 1969. Poprvé je zde souborně publikován materiál z Troubelic u Uničova. Autorka jej srovnala s lokalitami tohoto časového horizontu a zařadila na závěr lengyelského vývoje. Následně pak vychází práce V. Podborského (*Podborský* 1970), ve které je stanoven nový pětistupňový periodizační systém MMK a jako pramen je využit i materiál z lokalit střední Moravy – zejména pak pro náplň IV. stupně (mladší moravská malovaná keramika – uničovské lokality a Mohelnice) a V. stupně (keramika moravského jordanovského typu – Luleč, Němčice nad Hanou). Na počátku 70. let se objevuje i další studie, tentokrát z pera *P. Koštuřika* (1970; 1972), která je věnována mladšímu stupni MMK. Kromě zhodnocení dosavadního stavu poznání a znovu zavedení dvou- a tří- a čtyř- a pětistupňové periodizace MMK podle vzoru Palliardiho a Vildomce, vyčlenil charakteristické prvky pro dvě fáze II. stupně MMK – IIa a IIb. Bohužel region střední Moravy do jednotlivých fází nerozdělil, ale vypublikoval zde alespoň první výběr materiálu ze zdejších lokalit – např. Kostelec na Hané, Určice, Seloutky, Myslejovice, Kokory, Uničov, Rybníček, Dolní Sukolom či Mohelnice. V 70. a 80. letech pak byla tato periodizace pilována, nakonec se ustálil dvou- a tří- a čtyř- a pětistupňový periodizační systém, který byl rozdělen do šesti fází a několika subfází (např. *Kazdová* 1984; *Koštuřik* 1983; 1986; *Rakovský* 1985). Pro střední Moravu bylo rozhodující potvrzení, že lengyelské osídlení se zde rozvíjí až v mladším stupni MMK a končí s jordanovskou skupinou. Samotná kultura MMK však měla podle tehdejších poznatků končit ve fázi IIc a reprezentovala ji tzv. uničovská a prostějovská skupina (naposled *Podborský* 1993, 124), jordanovská skupina byla pak považována za součást epilengyelského kulturního okruhu (*Podborský* 1993a, 158). V této době vznikaly i důležité studie k charakteristice lengyelských sídlišť (např. *Podborský* 1984; *Rakovský* 1990; *Kazdová – Koštuřik – Rakovský* 1994) či k typologii její keramické produkce (*Podborský* 1985; *Podborský – Kazdová – Koštuřik – Weber* 1977).

Z nových archeologických výzkumů 70. a 80. let je třeba zmínit drobné záchranné akce V. Janáka a O. Šedy na Vyškovsku (např. *Janák – Rakovský* 1984), M. Šmída na Prostějovsku

(*Šmíd* 1978; 1991) či D. Kaliszové v Náměstí na Hané (*Frolíková-Kaliszová* 1993). Velmi důležitými se postupně staly záchranné a systematické výzkumy historického jádra města Olomouce s doloženým lengyelským osídlením, jejichž vedoucími byli J. Bláha a V. Dohnal (souborně s odkazy na literaturu *Procházková* 1998; 2001).

Ke kvantitativní, ale i kvalitativní změně došlo po r. 1993, kdy začaly být na střední Moravě prosazovány principy archeologické památkové péče a postupně sledována většina zemních stavebních aktivit v regionu. Nově vzniklé i stávající archeologické instituce se v první řadě věnují záchranné činnosti a pozitivní akce se ukončují závěrečnou nálezkovou zprávou. Daří se o nich však i informovat na stránkách Přehledů výzkumů či jiných odborných publikací. Tak kromě velkého množství získaného materiálu jsou k dispozici i potřebné nálezkové informace a je možné sestavit přehled dosud známých lengyelských lokalit.

Dnes již z desítek výzkumů (srovnej např. *Čižmář – Geislerová – Unger* 2000, 21, 127–254; *Čižmář – Geislerová* 2006, 18–22, 151–333; *Bém – Peška* 2004, 23–32; *Bém – Peška* 2005, 25–40; *Bém – Peška* 2006, 24–32) vynikají výzkumy lengyelských sídlišť v Držovicích – U hřbitova (*Čižmář* 1999, 218–219), v Seloutkách – U pláničky (*Čižmář* 2001), v Čechůvkách – Kopaninách (*Šmíd* 2002, 184–185; 2005), v Dolanech – Za brankou a Za benešovským (*Kalábek* 1998), v Hejčíně – Mrštíkovo náměstí (*Vrána* 2004, 129) či v Uničově – U pily (*Kalábková – Kalábek* 2004). V devadesátých letech 20. a na počátku 21. století vznikla i řada studií k chronologii lengyelského osídlení na střední Moravě. Důležitá je práce E. Kazdové o importech starolengyelské keramiky na sídlišťích IV. fáze kultury lidu s vypíchanou keramikou (*Kazdová – Peška – Matejciucová* 1999; *Kazdová* 2001; 2001a), nový pohled na přechod pozdní moravské malované v jordanovskou skupinu (*Koštuřik* 1997) či snaha o zapracování poznatků ze středomoravských lokalit do celolengyelského periodizačního systému (*Čižmář – Pavúk – Procházková – Šmíd* 2004).

GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ STUDOVANÉHO REGIONU

Pojmem střední Morava označují současné nížinné území okresů Prostějov, Přerov a Olomouc společně se severozápadní částí okresu Kroměříž, severní částí okresu Vyškov a jižní částí okresu Šumperk. Jde o region označovaný etnografy jako centrální Haná a je podle nich vymezen na základě jednotného kulturního vývoje. Tato jednotnost se svým způsobem projevovala i v pravěku, a proto jej za jeden celek považují i já.

Jako celek se však již nejeví z geomorfologického hlediska. Tato oblast je rozčleněna do osmi základních jednotek (Zábřežská vrchovina, Mohelnická brázda, Hornomoravský úval, Nizký Jeseník, Moravská brána, Dražanská vrchovina, Vyškovská brána, Litenčická pahorkatina a Hostýnská vrchovina). Jádrem zkoumaného regionu je tedy z geomorfologického hlediska Hornomoravský úval, jeho rovinná část s přilehajícími svahy obklopujících vrchovin, pahorkatin a masivu Nízkého Jeseníku. Zkoumanou oblast lze vymezit a dělit i vodními toky. Hlavní osou je řeka Morava – část jejího horního a středního toku (od Mohelnice po Kroměříž). Severní hranici vymezují toky Mírovky a Oskavy, jižní hranici Haná a Moštěnka. Západní prostor je dělen říčkami Třebůvka, Blata a Valová, východní pak kromě

Oskavy i Bystřičkou a dolním tokem Bečvy.

K CHARAKTERU OSÍDLLENÍ

Dosavadní poznatky o osídlení lengyelské kultury na střední Moravě čerpají z několika různých zdrojů. Prvním z nich jsou písemné zprávy objevující se v literatuře a archivech nálezo- vých zpráv bez dnes již existujícího či dohledatelného materiálu (např. Kostelec na Hané – Srážka; *Gottwald* 1930, 9). Druhým jsou pak nálezové soubory uložené v archeologických sbírkách bez bližších nálezových okolností (Bílovice-Lutotín, sbírka VMO, př. č. 831/64 – předáno Vlasteneckému muzejnímu spol- ku v Olomouci). Třetím zdrojem je materiál se stručnou cha- rakteristikou nálezových okolností získaný však bez řádného archeologického výzkumu (např. Mezice – Za kovárnou, „vý- zkum“ K. Fišary na konci 19. století; *Procházková* 2001a, 5). Čtvrtým pak nálezové soubory z povrchových sběrů s náleži- tou archeologickou dokumentací (např. Vincencov – Kopaniny, sbírka a archiv NZ MPP; *Procházková* 1993). Pátým zdrojem jsou celky z řádných archeologických výzkumů s vyhotovenou nálezovou zprávou, popřípadě s jejich odbornou publikací (např. Seloutky – U pláničky, výzkum ÚAPP Brno, materiál a NZ ulo- žen v MPP; *Čížmář* 2001). Posledním šestým zdrojem jsou pak předpokládané lengyelské lokality zjištěné nedestruktivními ar- cheologickými metodami (např. Dětkovice – východně od obce u dnešní dálnice, leteckou prospekci M. Báalka zjištěn kruhový příkop; *Podborský a kol.* 1999, 262).

Ve většině případů tyto zdroje prozatím vypovídají o sídlištních nálezech. Ojedinele objevené lidské pohřby (např. Olomouc – Pe- kařská ulice; *Koštuřík – Bláha – Černý* 1986) či pozůstatky socio- kultovní architektury (např. Seloutky – U pláničky; *Čížmář* 2001) byly prozatím vždy součástí nějakého sídlištního areálu. O dalších typech lokalit nás prozatím dostupné prameny neinformují.

Sídliště byla zakládána na místech s dobrými přírodními podmínkami. Typická je mírně zvlhčená krajina s mělkými údolími a četnými vodotečemi. Osídlení se jakoby vyhýbá moravním nivním plochám a koncentruje se v předhůří zdejší vrchovin a pahorkatin, většinou na jejich prvních svazích. Specifické je okolí Olomouce a Mohelnice, kde jsou lengyel- ská sídliště zakládána na vyvýšeninách přímo v moravní nivě (Hejčín – Mrštíkovo náměstí, Olomouc – Olomoucký kopec) či na terasách nad ní (např. Charváty – Hliník, Nemilany – Ka- pitulní, Mohelnice – šterkovna). Kromě výhodné polohy s do- statečným slunečním osvitěm a blízkostí vodního zdroje, jsou ve většině případů lengyelská sídliště na střední Moravě za- kládána na kvalitních půdách se sprašovým podloží. „Zákon spraše“ však zcela neodpovídá u sídlišť položených ve vyšších nadmořských výškách (např. Myslejovice – Úzké), je platný pro nížinná sídliště.

Na střední Moravě se setkáváme i s osídlením tzv. výšinných strategických poloh. I. Rakovský identifikoval čtyři tyto loka- lity – Hrad u Bílovic, Luleč, Ohrozim a Olomouc (*Rakovský* 1990), další přibýly výzkumy M. Šmída (Rmíz u Laškova, Ko- bylňičky – Kozlének) a přehodnocením materiálu ze starších vý- zkumů (Obrova noha u Otaslavic a Nová Hradečná – Hradisko). Prozatím nemáme doložen jejich způsob opevnění, i když ho lze předpokládat (*Podborský* 1993, 117). Sporadický výskyt nálezů na těchto lokalitách bývá interpretován jednoduchostí sídliště a jeho méně intenzivním využíváním. Tento stav je však spíše výsledkem dosavadní metodiky výzkumu na těchto lokalitách,

než obecně platným pravidlem. Typickým příkladem využití takových to poloh může být Olomoucký kopec (*Procházková* 2001). Zajímavá se začíná jevit možná spojitost výšinných stra- tegicky umístěných sídlišť a sídlišť tzv. nížinných, ležící v je- jich bezprostřední blízkosti (např. Luleč – Svatý Martin a obec; Olomouc – Dómské návrší a Mořické náměstí).

K ROZBORU SÍDLIŠŤ

Jak již bylo uvedeno, většina dosud identifikovatelných len- gyelských lokalit na střední Moravě náleží sídlišťům. Bohužel jen malé procento z nich bylo prozkoumáno plošným archeo- logickým výzkumem. Dosud máme tedy jen kusé informace o struktuře a charakteru těchto sídlišť. Klíčovými výzkumy v řešení této problematiky jsou lokality Mohelnice – šterkovna (*Stuchlík a kol.*, v tisku ; *Tichý* 1956), Uničov – U pily (*Kaláb- ková – Kalábek* 2004), Dolany – Za brankou a Za Benešovým (*Kalábek* 1998), Pavlovice u Přerova – Padělky (*Böhm* 1939; *Peška – Bém* 1999), Držovice – U hřbitova (*Čížmář* 1999, 218– 219) a Seloutky – U pláničky (*Čížmář* 2001, 230). Na většině těchto lokalit byly kromě sídlištních jam různého typu a charak- teru identifikovány i půdorysy možných obytných staveb. Vět- šinou se jednalo o menší domy pravoúhlé sloupové konstrukce (Seloutky, Uničov, Pavlovice). Dolanský dům byl vymezen základovým žlabem a domy v Mohelnici měly větší rozměry (*Podborský* 1984). Na rozdíl od neolitických domů je neobklo- pují zřejmě tzv. stavební jámy, uničovský dům stojí například mezi běžnými sídlištními jámami.

Typickými objekty lengyelských sídlišť jsou jámy různého tvaru a velikosti s těžko identifikovatelnou funkcí. Mezi nimi jsou vyčleňovány pouze zásobnice (sila) a hliníky. Objevují se i objekty výrobního charakteru – především zbytky pecí a ohnišť. Bývají nalézány jak samostatně, tak i ve skupinách (např. Mohelnice – šterkovna) a objevují se i ve stěnách hli- níků (např. Kostelec na Hané – cihelna; *Šmíd* 1978). Občas je popsána jako výrobní objekt sídlištní jáma s nálezy výrobních předmětů či prostředků (např. kumulace závaží z vertikálního tkalcovského stavu; *Kalábek* 1998, 113).

Nacházený mobiliář vypovídá o zemědělském charakteru sídlišť spojených s drobnou řemeslnou výrobou. Dochované artefakty nijak nevybočují z rámce známé lengyelské produk- ce a i osteologické rozborů zvířecích kostí dokládají standardní chov a lov. Předpokládám, že tuto obecnou charakteristiku pod- ložím v mé doktorské práci jak analýzou artefaktů, tak i výsled- ky z dnes již dostupnějších environmentálních výzkumů (např. *Kočár* 2006).

K DOKLADŮM POHŘEBNÍHO RITU

Ani na střední Moravě nebyly dosud identifikovány samo- statné pohřebiště lengyelské kultury tak, jak je tomu i na celém území Moravy (*Podborský* 1993, 132). Jak již bylo zmíněno výše, setkáváme se pouze s doklady lidských pohřbů na sídlišťích. Je zde zastoupena inhumace (např. Olomouc – Pekařská ulice; *Bláha – Koštuřík – Černý* 1986) i kremace (např. Brničko – obec; *Trnáčková* 1963). Kostrové pohřby bývají zpravidla uloženy ve skrčené poloze na dnech sídlištních objektů a jsou doprová- zeny milodary – keramickými nádobami (např. Mostkovice; *Šmíd* 1991, 185–187, obr. 2), broušenou industrií, ale i přenesly

(Brničko – obec; *Trnáčková* 1963) a měděnými artefakty (Dluhonice; Schenk ad. 2007). Objevují se však i hroby zcela bez výbavy (Medlov – důl Barbora; *Trnáčková* 1962, 215), v nerituálních polohách (např. Čechůvky – Kopaniny; *Šmíd* 2005), dvojhroby a pohřby se psem (Sněhotice; *Červinka* 1908).

K DOKLADŮM SOCIOKULTOVNÍ ARCHITEKTURY

Poměrně nedávno byly na střední Moravě identifikovány i objekty lengyelské sociokultovní architektury. Již na konci 80. let byl leteckou prospekci na katastru Dětkovic identifikován kruhový příkop o průměru cca 70 m (*Kazdová – Weber* 1990, 159–160). Povrchovými sběry se však nepotvrdilo jeho lengyelské stáří (za informací děkuji M. Šmídovi) a jeho přítomnost zpochybnilo i negativní geofyzikální měření (*Hašek – Bálek – Měřínský* 1989; *Kazdová* 2001a, 85). Nová osobní pozorování a letecká prospekce však existenci tohoto útvaru dokládají. Bez řádného archeologického výzkumu však jeho datování bude stále sporné. Další, teď již nevyvratitelný doklad této architektury, byl objeven na přelomu století výzkumem Z. Čižmáře a M. Šmída na lokalitě Seloutky – U planičky. Zde ve dvou polohách byly prozkoumány dva hrotyté příkopy. První byl protáhlý, běžel prakticky podélně se hřbetem zdejšího návrší, nenačoval žádné zakřivení a bylo zde zachyceno jeho zakončení. Tento příkop byl také několikrát reparován (*Čižmář* 2001). Druhý byl zakřivený do kruhu s odhadovaným průměrem 75–80 m. M. Šmídovi se o rok později podařilo prozkoumat i vchod do tohoto areálu v podobě jednoduchého přerušení 12 m dlouhého příkopu (*Šmíd* 2001b, 142).

K DATOVÁNÍ

Lengyelské osídlení střídá osídlení kultury lidu s vypíchanou keramikou (dále VK). Na rozdíl od jižní Moravy na střední Moravě chybí lokality datované do staršího stupně MMK (*Kazdová – Košťurík – Rakovský* 1994, 149, Abb.1) a je zde doložen delší vývoj VK (*Kazdová* 2001a, 79). S prvními přímými kontakty s lengyelským kulturním komplexem se setkáváme však již ve IV. stupni VK. Na lokalitách Olomouc-Slavonín – Horní lán a Určice – Záhumení byly v sídlištních objektech s vypíchanou keramikou datovaných do VK IVA₂ nalezeny tenkostěnné pohárky MMK zařazené do MMK IA₃ (*Kazdová* 2001, 41–45). Tyto nálezy jsou jednak dokladem kontaktů obou kultur a jednak jejich paralelního vývoje (*Kazdová* 2001a, 91).

S prvním, dosud však ojedinělým, skutečným lengyelským osídlením střední Moravy se setkáváme až na sklonku staršího stupně MMK, ve fázi IC (Prostějov – Za kovárnu, obj. č. 5; *Šmíd* 1991). Jedná se o jeden z dokladů rozšiřování lengyelského kulturního komplexu na sever a přímý doklad začátku postupné kolonizace střední Moravy. S nástupem mladšího stupně MMK (fáze IIA) se pak osídlení rozšiřuje i na Olomoucko a Přerovsko. Klíčovými lokalitami tohoto období budou zřejmě Kostelec na Hané – cihelna (naposled *Kalábková* 2007), Olomouc-Hejčín – Mrštíkovo náměstí (*Vrána* 2004, 129; *Peška* 2004, 207) a Dluhonice (*Kuča – Schenk* 2007). V těchto regionech následně osídlení velmi zintenzivňuje a rozšiřuje se zřejmě i na Mohelnicko (Mohelnice – U nadjezdu; *Nekvasil* 1963, příloha 2, tabulka 2; *Stuchlík a kol.*, v tisku). Na katastrech s existujícími lokalitami osídlení přetrvává, zakládá se i řada nových sídlišť, poprvé jsou

osídlovány výšinné strategické polohy. Jako příklady lokalit řazených do MMK IIB je možné uvést Mostkovice (*Šmíd* 1991, 203–204) a část objektů ze Seloutek – U planičky (*Čižmář* 2001, 228). Počátek časného eneolitu je spojen s nástupem epilengyelu a přechodem MMK v jordanovskou skupinu (*Čižmář – Pavúk – Procházková – Šmíd* 2004; *Košťurík* 1997). Intenzivně osídlena zůstává dosud obydlená oblast střední Moravy, ale zřejmě až v tomto období se osídlení rozšiřuje i na Uničovsko (*Schirmeisen* 1941; *Zápotocká* 1969). Typickými lokalitami počátečního epilengyelského období jsou lokality Luleč – obec, Držovice – U hřbitova, Troubelice – Padělky (naposled *Čižmář – Pavúk – Procházková – Šmíd* 2004, 217, obr. 6–17) a Mohelnice – šterkovna (naposled *Stuchlík a kol.*, v tisku). Vývoj pak pokračuje ve střední fázi epilengyelu (v klasickém jordanovském stupni). Počet dosud známých lokalit však výrazně klesá. Jako typickou lokalitu je možné uvést Dolany – Za brankou a Za Benešovým (*Čižmář – Pavúk – Procházková – Šmíd* 2004, 217, obr. 18; *Kalábek* 1998). Závěr jordanovské skupiny je pak na střední Moravě spojován s lokalitou Prostějov-Krasice (*Čižmář* 1999, 219–220; *Čižmář – Pavúk – Procházková – Šmíd* 2004, 225). Již v epilengyelu se však setkáváme na střední Moravě s průnikem kultury nálevkovitých pohárů (*Šmíd* 2001b, 286; dále KNP), která zde pak přebírá kulturní vývoj. V této souvislosti je zajímavá určitá vzájemnost lengyelské kultury a KNP – sídlišť jsou budována na stejných nížinných i výšinných lokalitách, mohylová pohřebiště KNP jsou zakládána často na sídlištních MMK, do hrobů MMK jsou vkládány záměrně „soví hlavičky“ MMK, určitá inspirace lengyelem je pozorovatelná i na tvarech keramických nádob KNP či jejich výzdobě (např. *Šmíd* 2001; 2001a, 286).

Představený vývoj lengyelského osídlení střední Moravy vychází z typologie nalezené keramické produkce a není prozatím podložen absolutními daty (např. z radiokarbonových měření). První data by měla být k dispozici z výzkumů v Mohelnici (*Stuchlík a kol.* v tisku) a v Dluhonicích (*Kuča – Schenk* 2007, 64–65). Již dnes je však možné stanovit alespoň orientační absolutní chronologii středomoravských lokalit na základě porovnání keramické produkce z jižní Moravy a Dolního Rakouska díky novému zpracování absolutních dat z rakouských lengyelských lokalit (*Stadler a kol.* 2006).

K POSTAVENÍ STŘEDNÍ MORAVY V RÁMCI LENGYELSKÉHO KULTURNÍHO KOMPLEXU

Na lengyelské osídlení střední Moravy bylo vždy nahlíženo jako na osídlení kultury lidu s moravskou malovanou keramikou. Označení lengyelská kultura se používalo střídě (např. *Košťurík* 1972). Jordanovská skupina byla většinou brána odděleně (naposledy *Podborský* 1993, 158). Již od počátku se však objevují výjimky spojující obě kulturní skupiny (např. *Schirmeisen* 1932, 125; *Košťurík* 1997). Dnešní pohled spojuje jednak MMK a JsK do jednotného označení lengyelský kulturní okruh a obě složky zařazuje do jednotného kulturního vývoje (Lengyel I–IV), ve vnitřním členění však vlastní lengyelskou kulturu od epilengyelu vymezuje (*Čižmář – Pavúk – Procházková – Šmíd* 2004, 209–211).

V rámci moravského vývoje byly vždy zdůrazňovány odlišnosti v chronologii spojené s pozdějším osídlením tohoto prostoru (*Podborský* 1993, 104, 117). Na střední Moravu se lengyelská kultura dostává až na přelomu staršího a mladšího stupně MMK

(Lengyel I / Lengyel II), a to již jako „hotový balík“. Postupnou kolonizací se velmi rychle rozšířila. Velká intenzita tohoto osídlení však nijak nevybočuje z celkového rámce lengyelského kulturního komplexu (Košťurík 1972). Samostatné regionální kulturní skupiny (prostějovská, uničovská) byly vydělovány až se závěrem MMK a odrazily se v definování závěrečné fáze IIC MMK (naposled *Podborský* 1993, 124). Dnes však se ukazuje jako neopodstatněné vyčleňování takovýchto samostatných regionálních skupin a nahlíží se na region opět jako na jednotný celek – nyní jsou tyto skupiny začleněny v periodizačním systému do Lengyelu IVa (*Čížmář – Pavúk – Procházková – Šmíd* 2004, 225–227; *Košťurík* 1997, 94).

Střední Moravu nelze také považovat za odrazový můstek k osidlování severnějších oblastí (např. Horního Slezska), jak na to ve svých pracech poukazuje *V. Janák* (2001, 340–342). Nezpochybňuje to však skutečnost, že střední Morava byla vždy přirozenou transerenní oblastí, ve které se mohly pohybovat různé skupiny lidí od kolonizátorů po obchodníky. Pravděpodobná existence brodu přes řeku Moravu u Olomouce (*Procházková* 2001, 299) a skutečnost, že z této oblasti vycházely pravěké cesty do východních Čech, Slezska a Moravskou branou do Polska, to jen dokládají.

Střední Morava se tedy jeví být typickým reprezentativním regionem lengyelské kultury osídleného nepřetržitě od jejího druhého stupně (Lengyel II) do závěru epilengyelu (Lengyel IVc). Osídlení charakterizují sídliště s domy nadzemní sloupové konstrukce, se sídlištními jámami různých tvarů, velikostí a funkcí, s pecemi či objekty výrobního charakteru. Na sídlištích se setkáváme s lidskými pohřby, stejně jako se stavbami sociokulturní architektury (rondely). Osídleny jsou i výšinné strategické polohy. Movitý nálezný materiál odpovídá známé náplni jednotlivých etap vývoje.

LITERATURA

- Böhm, J.* 1939: Chata v nejstarším neolitu, Zprávy památkové péče III, seš. 8., 113–117.
- Böhm, J.* 1941: Kronika objeveného věku. Praha.
- Červinka, I. L.* 1902: Morava za pravěku. Vlastivěda moravská I. Země a lid, sv. 2. Brno.
- Červinka, I. L.* 1908: Moravské starožitnosti II. O pokolení skrčených koster na Moravě. Kojetín.
- Červinka, I. L.* 1926: Předvěká pohřebiště v Němčicích na Hané. Brno.
- Čížmář, Z.* 2001: Epilengyelské sídliště v Seloutkách (okres Prostějov). In: 50 let archeologických výzkumů Masarykovy univerzity na Znojensku, 225–256. Brno.
- Čížmář, Z. – Pavúk, J. – Procházková, P. – Šmíd, M.* 2004: K problému definování finálního stádia lengyelské kultury. In: Zwischen Karpaten und Ägäis: Neolithikum und ältere Bronzezeit, Gedenkschrift für Viera Němejcová–Pavúková, Internationale Archäologie, Studia honoraria Bd. 21, 207–232. Leidorf.
- Fojtík, P.* 1999: Nové sídliště lidu s moravskou malovanou keramikou u Lešan na Prostějovsku, Pravěk NŘ 9, 141–151.
- Frolíková-Kalischová, D.* 1993: Výzkum polykulturní lokality Valník v Náměšti na Hané, AR XLV, 10–25.
- Hašek, V. – Bálek, M. – Měřínský, Z.* 1989: Geofyzikální příprava terénního archeologického výzkumu (etapa 1989), rkp. výroční zpráva, Brno, 8–10.
- Hlava, M.* 2004: Laténské sídliště v Dolní Sukolomi (okr. Olomouc). Poznámky k výzkumům a historii „německého“ muzea v Uničově, Pravěk NŘ 14, 373–416.
- Gottwald, A.* 1924: Pravěká sídliště a pohřebiště na Prostějovsku. Prostějov.
- Gottwald, A.* 1930: Několik nových nálezů z Prostějovska, separát VMSO, Olomouc.
- Gottwald, A.* 1930a: Příspěvky k praehistorii Prostějovska, Ročenka národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané, VII, 3–52. Olomouc.
- Gottwald, A.* 1931: Můj archeologický výzkum. Prostějov.
- Kalábek, M.* 1998: Nové nálezy z Dolan (okr. Olomouc), Ročenka 1997. Ústav archeologické památkové péče v Olomouci, 112–125. Olomouc.
- Kalábeková, P.* 2007: Sídliště lengyelské kultury v Kostelci na Hané. Vypovídací možnosti dochovaného materiálu, SPFFBU M 10 – 11, 43–64.
- Kalábeková, P. – Kalábek, M.* 2004: Sídliště jordanovské skupiny v Uničově – U pily (předběžná zpráva), Ročenka 2003. Archeologické centrum Olomouc, příspěvková organizace, 75–88. Olomouc.
- Kazdová, E.* 1984: Těšetice – Kyjovice 1. Starší stupeň s moravskou malovanou keramikou. Brno.
- Kazdová, E.* 1997: Vztahy mezi lidem s vypíchanou a moravskou malovanou keramikou, SPFFBU M 2, 79–88.
- Kazdová, E.* 2001: Importy lengyelské keramiky v prostředí kultury s vypíchanou keramikou, SPFFBU M 6, 39–50.
- Kazdová, E.* 2001a: Osídlení střední Moravy v postlineárním neolitu, Pravěk NŘ – Supplementum 8, 78–91.
- Kazdová, E. – Košťurík, P. – Rakovský, I.* 1994: Der gegenwärtige Forschungsstand der Kultur mit mährischer bemalter Keramik. In: Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur 1888–1988, 131–155. Brno – Łódź.
- Kazdová, E. – Peška, J. – Matejciucová, I.* 1999: Olomouc – Slavonín (I). Sídliště kultury s vypíchanou keramikou, ARF 2. Olomouc.
- Kazdová, E. – Weber, Z.* 1990: Architektur der Lengyel-Rondelle im mittleren Donaauraum, FMV 73, 159–169.
- Kočár, P.* 2006: Environmentální archeologie na dálnici D1 (Vyškov – Hulín). In: Bém, M. – Peška, J. (eds): Ročenka 2005. Archeologické centrum v Olomouci, příspěvková organizace, 265–281. Olomouc.
- Košťurík, P.* 1970: Pozdnělengyelské osídlení Moravy (rukopis diplomové práce, uložen na ÚAM FF MU). Brno.
- Košťurík, P.* 1972: Die Lengyel-Kultur in Mähren, Studie AÚB I/6. Praha.
- Košťurík, P.* 1983: Poznámky k druhému stupni kultury s moravskou malovanou keramikou na jihozápadní Moravě, SPFFBU E 28, 127–160.
- Košťurík, P.* 1986: II. Stufe der Kultur mit mährischer bemalter Keramik, A Béri Balogh Ádám Múzeum Evkonyve 13, 233–240.
- Košťurík, P.* 1997: Poznámky k jordanovské kultuře na Moravě, SPFFBU M 2, 89–112.
- Košťurík, P. – Bláha, J. – Černý, M.* 1986: Eneolitický hrob z Pekařské ulice v Olomouci, SPFFBU E 31, 61–67.
- Košťurík, P. – Přichystal, A. – Rumianová, A.* 1998: Nálezy jordanovské keramiky z Drnovic a Radslavic (okr. Vyškov), Pravěk NŘ 7, 129–147.

- Kuča, M. – Schenk, Z.* 2007: Objekt kultury s moravskou malovanou keramikou z polohy „Dolní Újezd“ na katastru Dluhonic (okr. Přerov) (předběžná zpráva), Ročenka 2006. Archeologické centrum v Olomouci, příspěvková organizace, Olomouc, 57–66. Olomouc.
- Peška, J.* 2004: Nález hliněného „trůnu“ a zlomků lidských plastik MMK na lokalitě Olomouc – Hejčín, Mrštíkovo náměstí. In: Lutovský, M. (ed.): Otázky neolitu a eneolitu 2003, 207–218. Praha.
- Peška, J. – Bém, M.* 1999: Pavlovice u Přerova (okr. Přerov), PV39 (1995–1996), 289. Brno.
- Podborský, V.* 1970: Současný stav výzkumu kultury s moravskou malovanou keramikou, SIArch XVIII, 235–310.
- Podborský, V.* 1984: Domy lidu s moravskou malovanou keramikou, SPFFBU E 29, 27–66.
- Podborský, V.* 1985: Těšetice – Kyjovice 2. Figurální plastika lidu s moravskou malovanou keramikou. Brno.
- Podborský, V.* 1993: Lid s moravskou malovanou keramikou. In: Praveké dějiny Moravy, Vlastivěda moravská. Země a lid, NŘ sv. 3, 108–145. Brno.
- Podborský, V.* 1993a: Jordanovská skupina. In: Praveké dějiny Moravy, Vlastivěda moravská. Země a lid, NŘ sv. 3, 158–161. Brno.
- Podborský, V. – Kazdová, E. – Košťálek, P. – Weber, Z.* 1977: Numerický kód moravské malované keramiky. Brno.
- Procházková, P.* 1993: Siedlung der Kultur mit Mährischer bemalter Keramik bei Vincencov (Bez. Prostějov), PV 1989, 24. Brno.
- Procházková, P.* 1998: Olomouc ve starším a středním eneolitu (rukopis diplomové práce, uložen na ÚAM FF MU). Brno.
- Procházková, P.* 2001: Olomouc ve starším a středním eneolitu, Pravek NŘ – Supplementum 8, 299–310.
- Procházková, P.* 2001a: Nejstarší osídlení Mezice. In: Berka, J. – Papicová, L. – Pospěch, P. – Procházková, P.: Mezice. Paměti obce. Vydáno k 650. výročí první písemné zmínky o Mezicích, 5–11. Olomouc.
- Procházková, P.* 2002: Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. Bibliografický rejstřík archeologie, Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 47, Praha.
- Rakovský, I.* 1985: Morava na prahu eneolitu (rukopis disertační práce, uložen na ARÚ AV ČR Brno, v.v.i.). Brno.
- Rakovský, I.* 1989: Die neuesten Ergebnisse zur Bedeutung des mährischen Raumes zur Zeit des frühesten Äneolithikum. In: Das Äneolithikum und die früheste Bronzezeit (C 14 3000–2000 b. c.) in Mitteleuropa: kulturelle und chronologische Beziehungen, Praehistorica XV, 61–66.
- Rakovský, I.* 1990: Zur Problematik der äneolithischen Höhensiedlungen in Mähren, JfMV 73, 149–157.
- Schenk, Z. – Kuča, M. – Hložek, M. – Dočkalová, M. – Dreslerová, G. – Gregerová, M. – Krupa, P. – Trojek, T.* 2007: Pohřeb kultury s moravskou malovanou keramikou z polohy „Dolní Újezd“ na katastru Dluhonic (okr. Přerov) (předběžná zpráva), Ročenka 2006, Archeologické centrum v Olomouci, příspěvková organizace, 38–56. Olomouc.
- Schirmeisen, K.* 1932: Neolithische Siedlung in Mähr. Neustädter Gebiet, Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn 63, 125.
- Schirmeisen, K.* 1940: Vorzeitliche Siedlungen bei Pirnik nächste Mähr. Neustadt, Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn 71, 122–136.
- Schirmeisen, K.* 1941: Zum Stand der mährischen Neolithforschung, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 43, 22–55.
- Schirmeisen, K.* 1943: 15 Jahre Vorgeschichtsforschung in Mährische Neustädter Gebiet, Zeitschrift des Mährischen Land NF. III, 99.
- Stadler, P. – Ruttkay, E. – Doneus, M. – Friesinger, H. – Lauerer, E. – Kutschera, W. – Matejčuková, I. – Neubauer, W. – Negebauer-Maresch, Ch. – Trnka, G. – Weninger, F. – Wild, E. M.* 2006: Absolutchronologie der Mährisch-Ostösterreichischen Gruppe (MOG) der bemalten Keramik aufgrund von neuen ¹⁴C-Datierungen. In: Krenn-Leeb, A. – Grömer, K. – Stadler, P. (Hrsg.), Ein Lächeln für die Jungsteinzeit, Festschrift für Elisabeth Ruttkay, Archäologie Österreichs 17/2, 41–69.
- Stuchlík, S. a kol.* (v tisku): Archeologický výzkum Mohelnic – šterkovny, Studie AÚB, (odevzdáno jaro 2007).
- Šmíd, M.* 1978: Sídlištní objekt kultury s moravskou malovanou keramikou v Kostelci na Hané (okr. Prostějov), PV 1976, 20. Brno.
- Šmíd, M.* 1991: Nové nálezy kultury s moravskou malovanou keramikou na Prostějovsku, AR XLIII, 185–205.
- Šmíd, M.* 2001: Eneolitická mohylová pohřebiště střední Moravy trochu jinak. In: 50 let archeologických výzkumů Masarykovy univerzity na Znojemsku, 269–277. Brno.
- Šmíd, M.* 2001a: Nálezy kultury s nálevkovitými poháry z Kostelce na Hané a typologie keramiky starší fáze I. stupně KNP na Moravě, Pravek NŘ – Supplementum 8, 276–298.
- Šmíd, M.* 2001b: Seloutky (okr. Olomouc), PV 42 (2000), 142. Brno.
- Tichý, R.* 1956: Neolitické sídliště v Mohelnic na Moravě, AR VIII, 3.
- Trnáčková, Z.* 1962: Příspěvek k pohřebnímu ritu v mladším neolitickém období, Sborník Československé společnosti archeologické při ČSAV 2, 215.
- Trnáčková, Z.* 1963: Neolitický žárový hrob(?) z Brnička, AR XV, 90–92.
- Vildomec, F.* 1928/1929: O moravské neolitické keramice malované, OP VII–VIII, 1–43.
- Vrána, J.* 2004: Olomouc (k. ú. Hejčín, okr. Olomouc), PV 45 (2003), 129, 144–145, 160, 226. Brno.
- Zápotocká, M.* 1969: Die Stichbandkeramik zur Zeit der späten Lengyel-Horizontes, ŠZ 17, 541–574.

Mgr. Pavlína Kalábková, Katedra historie FF UP Olomouc, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc

K tisku doporučila doc. PhDr. Eliška Kazdová, CSc.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Lengyel-Besiedelung Mittelmährens (Ein Beitrag zur Aussagekraft bisheriger Quellen)

Die Arbeit ist der Zusammenfassung des bisherigen Kenntnisstandes der Lengyel-Kultur in Mittelmähren gewidmet. Mit dem Begriff Mähren wird das jetzige Niederungsgebiet der Bezirke Prostějov, Přerov und Olomouc, zusammen mit dem nordwestlichen Teil des Bezirks Kroměříž, des nördlichen Teils des Bezirks Vyškov und des südlichen Teils des Bezirks Šumperk bezeichnet. Es handelt sich um die Region Zentralhanna (Haná), die von den Ethnographen aufgrund ihrer einheitlichen kulturellen Entwicklung abgegrenzt wurde. Diese Einheit äußerte sich gewissermaßen auch in vorgeschichtlicher Zeit.

In der Fachliteratur tauchen ab Ende des 19. Jahrhunderts erste Veröffentlichungen des dortigen Lengyel-Materials auf, und zwar auf den Seiten der Zeitschrift des musealen Heimatvereins in Olmütz. Die Quellengrundlage wurde erst durch die in den ersten drei Jahrzehnten von A. Gottwald durchgeführten Grabungen beträchtlich erweitert. Die wichtigste untersuchte Fundstätte jener Zeit war die Grabung in Kostelec na Hané. Die Anzahl der bekannten mittelmährischen Fundstätten steigt dann durch das Verdienst der von K. Schirmeisen veröffentlichten Grabungen des städtischen Museums Uničov in den dreißiger und vierziger Jahren des 20. Jahrhunderts an. Nach dem zweiten Weltkrieg hat sich unser Kenntnisstand nicht viel verbessert, eine Ausnahme war die Grabung von R. Tichý in Mohelnice – Štěrkovna. Ab der zweiten Hälfte der sechziger Jahre entstanden die ersten Studien mit einer komplexen Auswertung der Lengyel-Kultur in Mähren. Zu den wichtigen, auf diese Problematik bezugnehmenden Arbeiten zählen die Studien von M. Zápotocká (*Zápotocká* 1969), V. Podborský (*Podborský* 1970) und P. Košťurík (*Košťurík* 1970, 1972). In den siebziger und achtziger Jahren wurde an der MBK-Periodisierung „gefeilt“ (z. B. Kazdová 1984; Košťurík 1983, 1986; Rakovský 1985). Für Mittelmähren war die Bestätigung dafür, daß die Lengyel-Besiedelung sich dort erst in der jüngeren MBK-Stufe entwickelt und mit der Jordansmühler Gruppe endet, entscheidend. Von den neueren archäologischen Grabungen der siebziger und achtziger Jahre müssen kleinere Rettungsgrabungen von V. Janák und O. Šedo in der Gegend um Vyškov (z. B. *Janák – Rakovský* 1984), M. Šmíd in der Gegend um Prostějov (*Šmíd* 1978; 1991) oder D. Kaliszová in Náměst na Hané (*Frolíková – Kaliszová* 1993) erwähnt werden. Als sehr wichtig erwiesen sich nach und nach die Rettungs- und systematischen Grabungen des historischen Stadtkerns von Olomouc (zusammenfassend und mit Literaturhinweisen *Procházková* 1998; 2001). Zu quantitativen, aber auch qualitativen Veränderungen ist es nach 1993 gekommen, als sich in Mittelmähren die Prinzipien der archäologischen Denkmalpflege begannen durchzusetzen. Von den heute bereits Tutzenden von Grabungen (vgl. etwa *Čižmář – Geislerová – Unger* Hrsg. 2000, 21, 127–254; *Čižmář – Geislerová* Hrsg. 2006, 18–22, 151–333; *Bém – Peška* Hrsg. 2004, 23–32; *Bém – Peška* Hrsg. 2005, 25–40; *Bém – Peška* Hrsg. 2006, 24–32) ragen die Grabungen der Lengyel-Siedlungen in Držovice – U hřbitova (*Čižmář* 1999, 218–219), Seloutky – U pláničky (*Čižmář* 2001), Čechůvky – Kopaniny (*Šmíd* 2002, 184–185; 2005), Dolany – Za brankou und Za benešovým (*Kalábek* 1998), Hejčín – Mrštíkovo náměstí (*Vrána* 2004, 129)

oder in Uničov – U pily (*Kalábek – Kalábková* 2004) hervor. In den neunziger Jahren und zu Beginn des 21. Jahrhunderts entstanden auch eine Reihe von Studien zur Chronologie der Lengyel-Besiedelung in Mittelmähren (z. B. *Kazdová* 1997; *Košťurík* 1997; *Čižmář – Pavúk – Procházková – Šmíd* 2004).

Die bisherigen Erkenntnisse über die Besiedelung der Lengyel-Kultur in Mittelmähren basieren auf mehreren verschiedenen Quellen (schriftliche Nachrichten, näher nicht identifiziertes Fundmaterial, Material mit einfacher Beschreibung der Fundumstände, aus ordentlicher archäologischer Grabung und Prospektion). In den meisten Fällen geben diese Quellen vorerst Auskunft über Siedlungsfunde. Vereinzelt entdeckte menschliche Bestattungen (z. B. Olomouc – Pekařská-Str., *Košťurík – Bláha – Černý* 1986) oder Überreste einer soziokulturellen Architektur (z. B. Seloutky – U pláničky, *Čižmář* 2001) waren bislang immer Bestandteil irgendeines Siedlungsareals. Über weitere Standorttypen liefern uns die verfügbaren Quellen vorerst keine Informationen. Die Siedlungen wurden an Orten mit guten natürlichen Bedingungen gegründet. In Mittelmähren begegnen wir auch einer Besiedelung von sogenannten strategischen Hochlagen. Bislang haben wir nur bruchstückhafte Informationen über Struktur und Charakter der Siedlungen. Schlüsselgrabungen bei der Klärung dieser Problematik sind demnach die Fundorte Mohelnice – štěrkovna (*Tichý* 1956; *Stuchlík* ed. 2007), Uničov – U pily (*Kalábková – Kalábek* 2004), Dolany – Za brankou und Za benešovým (*Kalábek* 1998), Pavlovice bei Přerov – Padělky (*Böhm* 1939, *Kalábek* 1999), Držovice – U hřbitova (*Čižmář* 1999, 218–219) und Seloutky – U pláničky (*Čižmář* 2001). An den meisten dieser Fundorte wurden neben Siedlungsgruben verschiedenen Typs und Charakters auch Grundrisse möglicher Wohnbauten identifiziert.

Die Lengyel-Besiedelung löst die Kultur des Volkes mit Stichbandkeramik ab. Aufgrund fehlender Fundstätten der älteren MBK-Stufe in Mittelmähren wird dort ihre Fortsetzung und eigenständige Entwicklung noch im Jungneolithikum vermutet (*Podborský* 1993, 104). An den Fundstätten Slavonín – Horní lán und Určice – Záhumení wurden in den Siedlungsobjekten mit Stichbandkeramik (StK IVA₂) auch dünnwandige MBK-Becher gefunden. Sie sind ein Beleg für den Direktimport aus süd-mährischen Siedlungen der älteren Stufe (MBK IA₃) nach Mittelmähren, und somit auch für die Koexistenz beider Kulturen (*Kazdová* 1997). Der ersten Lengyel-Besiedelung Mittelmährens begegnen wir erst gegen Ende der älteren MBK-Stufe, in der Phase IC (Prostějov – Za kovárnu, Obj.-Nr.5, *Šmíd* 1991). Mit Aufkommen der jüngeren MBK-Stufe (Phase IIA) verbreitet sich die Besiedelung dann auch in die Gegend um Olomouc und Přerov. Zu den Schlüsselfundstätten für jenen Zeitraum werden offenbar Kostelec na Hané – cihelna (zuletzt *Kalábková* 2006, im Druck), Olomouc-Hejčín – Mrštíkovo náměstí (*Vrána* 2004, 129; *Peška* 2004, 207) und Dluhonice (für die Auskunft danke ich Herrn Z. Šenk). In diesen Regionen intensiviert sich die Besiedelung anschließend sehr und verbreitet sich offenbar auch in die Gegend von Mohelnice (Mohelnice – U nadjezdu; *Nekvasil* 1963, Anlage 2, Tabelle 2; *Stuchlík*, Hrsg. 2007). In den Katastern mit existierenden Fundstätten dauert die Besiedelung an, es wird auch eine Reihe neuer Siedlungen gegründet, erstmals werden auch strategische Höhenlagen besiedelt. Als Beispiel für eine der vielen Fundstätten können Mostkovice – eine Bestattung in einem Siedlungsobjekt, datiert in Phase

IIb MBK (Šmíd 1991), oder ein Teil der Siedlungsobjekte in Seloutky – U pláničky (Čížmář 2001) aufgeführt werden. Die Anfänge des frühen Äneolithikums werden mit dem Aufkommen des Epilengyels und mit dem Übergang der MBK zur Jordansmühler Gruppe in Verbindung gebracht (Košťurík 1997, Čížmář – Pavúk – Procházková – Šmíd 2004). Intensiv besiedelt bleibt das bis dahin bewohnte Gebiet Mittelmährens, offenbar breitet sich die Besiedelung aber erst in diesem Zeitraum auch in die Gegend von Uničov aus (Schirmeisen 1941, Zápotocká 1969). Typische Fundstätten vom Anfang der Epilengyel-Periode sind Luleč – Gemeinde, Držovice – U hřbitova, Troubelice – Padělky (zuletzt Čížmář – Pavúk – Procházková – Šmíd 2004, 217, Abb. 6–17) und Mohelnice – stěrkovna (zuletzt Stuchlík Hrsg. 2007, im Druck). Die Entwicklung geht dann in der mittleren Epilengyel-Phase weiter (in der klassischen Jordansmühler Stufe). Die Anzahl der bisher bekannten Fundstätten sinkt jedoch beträchtlich. Als typische Fundstätte können Dolany – Za brankou und Za Benešovým (Kalábek 1998, Čížmář – Pavúk – Procházková – Šmíd 2004, 217, Abb. 18) aufgeführt werden. Der Abschluß der Jordansmühler Gruppe wird in Mittelmähren dann mit der Fundstätte Prostějov – Krasice (Čížmář 1999, 219–220; Čížmář – Pavúk – Procházková – Šmíd 2004, 225) in Verbindung gebracht. In Mittelmähren begegnen wir jedoch schon im Epilengyel einem Vordringen der Trichterbecherkultur (Šmíd 2001b, 286), die dort dann die ganze kulturelle Entwicklung übernimmt. Die vorgestellte Chronologie der Lengyel-Besiedelung Mittelmährens basiert auf der Typologie der gefundenen Keramikproduktion und wurde bislang noch nicht mit absoluten Daten fundiert (z. B. aus Radiokarbonmessungen, vgl. beispielsweise Stadler *et al.* 2006). Mittelmähren scheint demnach ein typischer Vertreter für eine vom Lengyel-Kulturkomplex besiedelten Region zu sein.